

KRATKA POVIJEST TISKANIH MEDICINSKIH ZNANSTVENIH ČASOPISA

Muzur, Amir

Source / Izvornik: **Medicina, 2004, 42(40), 17 - 20**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:184:587275>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of
Medicine - FMRI Repository](#)

KRATKA POVIJEST TISKANIH MEDICINSKIH ZNANSTVENIH ČASOPISA

SHORT HISTORY OF PUBLISHED MEDICAL SCIENTIFIC JOURNALS

Amir Muzur

SAŽETAK

Namjera je ovog rada prikazati postupni razvitak medicinske književnosti, od prvih stručnih ili popularnih djela do periodičnih redovitih izdanja – časopisa. Osobita pažnja posvećena je kronologiji pokretanja i gašenja časopisa u hrvatskim zemljama, od prvoga, pokrenutog 1860. (*Slovinski prvenci o naravi i zdravlju*), do današnjih dana. Literatura o povijesti medicinske znanstvene žurnalistike razmjerno je skromna, ali ipak otkriva da su pojedine faze razvoja časopisnog izdavaštva slijedile zakonitosti svoga vremena i u pogledu sadržaja publiciranog materijala i u jeziku koji je upotrijebljen.

Ključne riječi: povijest medicine, medicinski časopisi, Hrvatska

ABSTRACT

It is the aim of this review to present the gradual development of medical literature, from the first professional or popular works, until the explosion of periodical regular editions – the journals. Special attention has been devoted to the chronology of launching and extinguishing of journals on Croatian territories, from the first journal, *Slovinski prvenci o naravi i zdravlju*, first appearing in 1860, until our days. The literature on the history of medical scientific journalism is relatively modest but it still reveals that various phases of the development of publishing journals followed the necessities of their own times, both with respect to their published content and regarding the language they used.

Key words: history of medicine, medical journals, Croatia

UVOD

Pismo je spasilo misao, pruživši joj mogućnost neusporedivo učinkovitijeg rasprostiranja u prostornoj horizontali i vremenskoj vertikali. Rukopisi, u izvorniku ili prijepisu, a od Guttenbergova izuma tiska potkraj 15. stoljeća, i tiskane knjige, služili su kao kompendiji znanja čitavih epoha i nerijetko se u akademskim krugovima pretvarali u fetišizirane nepogrešive autoritete. Međutim, koliko god minuciozno bili kompilirani, udžbenici imaju svoju ograničenu trajnost: nakon kraćeg ili dužeg vremena, ovisno o materiji, njihova bibliofilska vrijednost nadmašuje informativnu.

Zbog činjenice da je medicina ipak ponajprije primijenjena znanost i da se manje od prirodoslovnih disciplina oslanja na načela, a više na metodologiju interven-

cije u mehaniku organizma čije zakonitosti tek djelomično poznaje, medicinsko je znanje iznimno fluktuirajuća kvaliteta. Golemo zanimanje za medicinska pitanja, uvjetovano navlastito njihovim penetriranjem u sve aspekte svakodnevice, već desetljećima motiviraju stotine tisuća znanstvenika u laboratorijima i klinikama širom svijeta da gomilaju relevantne i irelevantne opservacije, koncipiraju ispravne i deficitarne pokuse i produciraju milijune informacija koje se mogu svrstati u znanje ili pseudoznanje. Posljedica je takve dinamike da se, sada već svakih desetak godina, udžbenici većine subdisciplina moraju radikalno mijenjati ili potpuno odbaciti.

I medicinska je znanstvena publicistika slijedila opće razvojne zakonitosti pisane odnosno tiskane materije. Već se u papirusima staroegipatske baštine moglo naći dovoljno “medicinske” problematike (usp. papirus o bolestima čmara, Ebersov papirus, papirus Edwina Smitha, *Egipatsku knjigu mrtvih* i dr.).¹ Antička je i srednjovjekovna Indija vjerojatno svoja znanja crpila iz Rig-Vede i Ayur-Vede, kao zbira spisa liječnika bramanskog razdoblja – Sušrute, Čarake i Vagbhate. Kineski je liječnik

Ustanova: Medicinski fakultet i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Adresa za dopisivanje: Doc. dr. sc. Amir Muzur, dr. med., Katedra za obiteljsku medicinu, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Braće Branchetta 20, 51000 Rijeka. Tel. 051-651-165; faks 051-651-180; e-mail: amirmuzur@yahoo.com

Čang Čung Čing, “doktor književnosti”, bio autorom djela o bolestima u 16 svezaka (2. st.).² Najutjecajnija medicinska doktrina stare Grčke skupljena je u *Corpusu Hipocraticumu* koji je vjerojatno nastajao postupno i kao djelo mnogobrojnih učenika škole.³ U vrijeme prvoga rimskog cara Oktavijana, nastala je iz pera Aula Kornelija Celza enciklopedija *De re medica*. Koliki je utjecaj ta knjiga imala govore ne samo nadimci autora, poznatog kao “Ciceron među liječnicima” ili “Latinski Hipokrat”, već i to što je ta knjiga prva iz područja medicine, koja je tiskana odmah nakon izuma tiskarskog stroja. Najznačajniji liječnik Bizanta, Oribazije, najveće je zasluge stekao kompiliranjem 70 svezaka “svoje” enciklopedije iz mnogih antičkih izvora koji su sami poslije uništeni. Perzijanac Ibn-Sina (Avicena, XI. st.), zahvaljujući prije svega pristupu kalifovoj knjižnici, komponirao je *Kanon*, koji će se stoljećima održati kao udžbenik na najprestižnijim europskim sveučilištima.⁴ Osim ovih medicinskih djela, koja su diktirala i formirala početke akademske medicine, povremeno su objavljivana i manja djela, teoretski traktati o ciljanim problemima (primjerice, o bilu) ili vještinama (recimo, o rinoplastici).

MEDICINSKA PERIODIKA U SVIJETU

Kada je u moderno doba, dakle u 17. stoljeću, znanost počela poprimati kritičnije i dinamičnije konture, pojavila se i potreba da se radovi raznih autora, manje ili više formalizirani, objavljuju poput vijesti u posebnim, redovitim publikacijama. U početku su takve publikacije bile vrlo općenite i vezane za znanstvene akademije, a tek naknadno su se počele odvajati prema granama znanosti i udruživanju znanstvenika i praktičara u profesionalne asocijacije koje su težile k vlastitim glasilima. Jedan od svakako najstarijih znanstvenih časopisa *Atti della Reale Accademia dei Lincei*, počeo se objavljivati 1604. u Rimu. Francuska je akademija počela izdavati svoj časopis *Le journal des savants* 1665., iste godine kada i londonsko Kraljevsko društvo svoj (*Philosophical Transactions of the Royal Society of London*). Za samo nekoliko godina, časopisi ove vrste osvanuli su i u Firenci, Leipzigu, Frankfurtu i drugdje.⁵ Akademija u Schweinfurtu, gradu u njemačkoj Donjoj Franačkoj, u početku je okupljala samo liječnike, pa je i časopis *Ephemeridae Academiae Naturae Curiosorum* objavljivao najviše radova iz područja medicine. Obiljem obrađenih medicinskih tema odlikovala su se i Leibnizova *Acta eruditorum* i *Giornale veneto dei letterati* (osnovan u Veneciji 1671.). Prvi časopis koji je u cijelosti bio posvećen medicini, utemeljio je 1673. u Kopenhagenu, pod imenom *Acta medica et philosophica Hafniensia*, Thomas Bartholinus. Utjecajniji časopis specijaliziran za medi-

cinu bio je mjesečnik *Journal des découvertes en médecine*, pariškog kirurga Nicolasa Blégnyja.⁶ I kopenhagenski i pariški časopis prestali su, međutim, izlaziti već nakon 5–7 godina. Krajem 17. stoljeća, u Parizu su se pojavili još i de Roqueov *Le journal de la médecine et observations des plus fameux médecins, chirurgiens et naturalistes de l'Europe, tirées des journaux des pays étrangers et des mémoires particuliers* i Brunetov *Journal de médecine*.⁵

U 18. stoljeću inicijativu u medicinskoj žurnalistici preuzimaju od Francuza Nijemci. Prvi njemački časopis specijaliziran za medicinu, *Acta medicorum Berolinensium*, osnovan je 1717. s polugodišnjim ritmom izlazenja. Duskora se pojavio i časopis posvećen pretežito epidemiologiji (tromjesečnik *Sammlung von Natur- und Medizin wie auch hierzu gehörigen Kunst- und Literatur-Geschichten*), a među tridesetak drugih novopokrenutih časopisa bile su i von Hallerove *Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen* (1739., izlazile su dvaput na tjedan), Baldingerov *Magazin für Ärzte* i *Medizinisches Journal* i drugi. Potkraj 18. stoljeća osniva se još, sada već specijaliziranih, časopisa, među kojima i Richterova *Chirurgische Bibliothek*, Starkovljevi ginekološko-neonatološki *Archiv für die Geburtshilfe, Frauenzimmer- und neugeborene Kinder-Krankheiten*, Reilov *Archiv für die Physiologie* (1796.), Heckerov *Magazin für die pathologische Anatomie und Physiologie* i drugi.⁷ Nekako istodobno pokreću se časopisi i u Engleskoj, od kojih su najvažniji *Medical Transactions of the College of Physicians of London*, *Annals of Medicine* (izvorno *Medical and Philosophical Commentaries*) i dr.⁸ U Italiji je, kao prvi medicinski časopis, pokrenut *Giornale di medicina* Pietra Orteschija u Veneciji 1763. godine. U Firenci Giovanni Targioni izdaje časopis *Raccolta dei opuscoli medico-pratici*, u Salzburgu izlazi *Salzburger medizinisch-chirurgische Zeitung*, u Sankt Peterburgu *Sankt-Peterburgskie vrachebnije vedomosti*, u Bostonu *Medical Communications of the Massachusetts Medical Society*, a u New Yorku *Medical Repository*. *Medical Repository* koji se smatra prvim medicinskim časopisom u SAD-u, izlazio je četiri puta na godinu, u razdoblju od 1797. do 1824., a svojom je zadaćom držao upoznavanje liječnika s najnovijim dostignućima znanosti, u širokom rasponu od meteorologije i kemije do medicine.⁹

Devetnaesto je stoljeće donijelo osnivanje novih časopisa, od kojih neki izlaze neprekidno do današnjih dana. Takvi su utjecajni časopisi, primjerice, *Journal de physiologie* (pokrenut 1821.) i *Archives général de médecine* (1823.), njemački *Archiv für Anatomie, Physiologie und wissenschaftliche Medizin* (1834.), engleski *The Lancet* (1823.) i *British Medical Journal* (1857.), tali-

janski *Annali di medicina* (1802.) i *Gazzetta medica* (1842.), austrijski *Medizinische Jahrbücher des österreichischen Staates* (1811.) i *Wiener medizinische Wochenschrift* (1851.), američki *American Journal of Dental Science* (1839.) i *Journal of the American Medical Association* (1883.). Oko 1880. u Europi već izlazi 585 medicinskih časopisa, a u Americi 183. Samo u razdoblju između 1880. i 1895. godine osnovano je oko 4000 novih medicinskih časopisa⁵ (među kojima, primjerice, i hrvatski *Liječnički vjesnik* i čileanski mjesečnik *Rivista medica de Chile*,^{10,11} koji još uvijek izlaze).

U 20. pak stoljeću vodstvo po broju časopisa preuzima SAD sa 630 medicinskih časopisa 1913. godine. Za SAD-om slijede Austrija i Njemačka (461 časopis), Francuska, Engleska i druge zemlje. U prvih pedesetak godina u svijetu je izlazilo oko 13 tisuća različitih medicinskih časopisa. Kao posebna vrsta časopisa počela su u prvoj polovini 20. stoljeća u Skandinaviji izlaziti tzv. *Acta*, specijalizirajući se za pojedine medicinske grane i odlikujući se strogim kriterijima originalnosti.⁵

HRVATSKA MEDICINSKA KNJIŽEVNOST

U hrvatskim zemljama medicinska se je književnost započela razvijati s djelima zdravstvenog prosvjedičivanja početkom 16. stoljeća i astrološkim kalendarima u 17. stoljeću te s disertacijama naših ljudi, obranjenih na stranim sveučilištima. Prve tiskane medicinske knjige javljaju se u drugoj polovici 18. stoljeća (prijevod salernskih regula i fratarske ljekaruše), a jezici na kojima liječnici pišu svoja djela sve do polovice 19. stoljeća su latinski, njemački i talijanski, ali ne i hrvatski. Prvijencom stručne medicinske publicistike u Hrvatskoj smatra se *Medicina ruralis illiti Vrachtva ladanyszka* Jean-Batista Lalangua iz 1776. godine.¹² I prvi medicinski članci u Hrvatskoj počeli su se objavljivati u časopisima posvećenim širem tematskom dijapazonu i široj publici. Zadarski kirurg Ante Kuzmanić objavljivao ih je, tako, u *Zori dalmatinskoj* koju je i uređivao sredinom 19. stoljeća, a poneki prilog iz medicine mogao se pročitati i u *Danici ilirskoj*, *Narodnim novinama* i drugdje. Prvi časopis potpuno posvećen medicini bio je *Slovinski prvenci o naravi i zdravlju*, pokrenut 1860. u Beču. Časopis je uređivao liječnik i filolog Đuro Augustinović (1816.–1870.),¹³ uglavnom u zdravstveno-prosvjetiteljskom duhu. Sljedeće godine časopis nastavlja izlaziti u Rijeci gdje se Augustinović preselio, i to pod imenom *Rvacki prvenci o naravi i zdravlju*, a već 1862. časopis se gasi ne doživjevši cjelovito treće godišće.¹⁴

Godine 1877. javljaju se i *Glasnik društva slavonskih liječnika* (mjesečnik pokrenut u Osijeku)¹⁵ i *Liječnički vjesnik* kao mjesečno glasilo Zbora liječnika Kraljevine

Hrvatske i Slavonije (časopis koji izlazi i danas, odlikujući se tako najdužim kontinuitetom u nas).¹⁶ Prve tri godine *Liječnički vjesnik* uređivao je Antun Schwarz, a poslije su se na uredničkome mjestu smjenjivali Rakovac, Fon i Šepić, ali je časopis tada već izlazio neredovito, propuštajući i čitava godišta (1882. i 1884.). Poslije, u prvoj polovici 20. stoljeća, *Liječnički vjesnik* postaje glasnikom slavonskog društva liječnika, potom i Društva ljekara iz Banata, Bačke i Baranje.¹⁷⁻¹⁹

Prije Prvoga svjetskog rata u Hrvatskoj su pokrenuti i *Prijatelj slijepcev – list za promicanje uzgoja, obuke i inih probitaka slijepaca* (1890.), *Prijatelj slijepih i gluhošnjemih – list za humanitarnu pedagogiju* (1893.), *Aesculap – farmaceutski časopis* (1897.), *Novi naraštaj – list za suzbijanje alkoholnih pića* (1902.), *Knajpovac – časopis za njegovanje zdravlja po Kneippovu sustavu, te pouku i zabavu* (1904.), *Veterinarski vjesnik* (1906.), *Farmaceutski vjesnik* (1907.), *Zentralblatt für Thalassotherapie, Klimatologie, Balneologie und verwandte Wissenszweige* (1909.) i *Novi život – list za bezalkoholnu kulturu* (1913.).^{5,16} S rijetkim iznimkama, ti su listovi izdavani u Zagrebu i uglavnom bi se održali samo nekoliko godina.

U razdoblju između dvaju svjetskih ratova većina je novih časopisa pokretana u Beogradu, rijetko koji u Ljubljani (*Zdravniški vestnik*, 1929.),²⁰ a u Zagrebu su počeli izlaziti *Praktični liječnik* (1927.), *Veterinarski arhiv* (1931.), *Folia stomatologica* (1937.), *Radiološki glasnik* (1937.), *Arhiv za kemiju i farmaciju* (1938.), *Apotekarski vjesnik* (1940.) i *Vjesnik ljekarnika* (1941.). U vrijeme Drugoga svjetskog rata na teritoriju NDH pokrenut je *Hrvatski farmaceutski vjesnik* (1942.), a pod vlašću NOV-a još nekoliko periodičkih edicija jednako kratkog daha. U prvih desetak godina nakon Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj je pokrenuto petnaest medicinskih časopisa (*Zaštita zdravlja*, 1945.; *Farmaceutski glasnik*, 1945.; *Glasnik biološke sekcije Hrvatskog prirodoslovnog društva*, 1947.; *Medicinar*, 1947.; *Zdravstvene novine*, 1948.; *Medika*, 1948.; *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, 1950.; *Neuropsihijatrija*, 1953.; *Primaljski vjesnik*, 1953.; *Radovi Medicinskog fakulteta u Zagrebu*, 1953.; *Socijalna misao*, 1954.; *Saopćenja (Pliva)*, 1954.; *Bilten radova o transfuziji*, 1956. i dr.).⁵

MODERNO DOBA MEDICINSKE ZNANSTVENE ŽURNALISTIKE

Druga polovica 20. stoljeća u čitavom je svijetu obilježena progresivnom specijalizacijom i supspecijalizacijom medicinskih časopisa. Golema produkcija i sve veći broj časopisa doveli su i do potrebe pokretanja listova koji će donositi sažetke članaka iz drugih časopisa

pa je tako s tradicijom tzv. *Zentralblatta* u njemačkim zemljama 19. stoljeća, nastala i amsterdamska *Excerpta medica*.

Danas, na samom početku 21. stoljeća, procjenjuje se da se u svijetu objavljuje oko 23.000 medicinskih časopisa.²¹ Središnja knjižnica Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu redovito prima 43 časopisa koji objavljuju članke iz područja biomedicine. Među tim časopisima najstariji su *Liječnički vjesnik* (1877.) i *Periodicum Biologorum* (1886.), a najmlađi *Acta Anaesthesiologica Croatica* i *Infektološki glasnik* (oba osnovana 1997.). Većina ovih časopisa objavljuje priloge na engleskom jeziku ili ravnopravno na engleskom i hrvatskom, pri čemu neki časopisi članke na engleskom prate sažecima na hrvatskom jeziku. U bazi *Current Contents* citirana su samo dva časopisa – *Collegium Antropologicum* i *Croatian Medical Journal* (u ovome času s najvišim *impact factorom* u Hrvatskoj: pokrenut je u veljači 1992.),²² dok 15 časopisa nije pokriveno niti jednom bibliografskom bazom podataka. Od ukupnog broja časopisa, 14 objavljuju znanstvena društva i stručna udruženja, a 12 bolnice odnosno odjeli. Većina časopisa (25) potpomognuta je sredstvima Vlade Republike Hrvatske. Jedan je časopis mjesečnik, a najviše ih (22) izlazi tromjesečno.²³

Kronologiji medicinske znanstvene žurnalistike, naravno, tu nije kraj. Publikacije se prilagođavaju zahtjevima publike i vremena u kojemu nastaju. U posljednjem desetljeću 20. stoljeća, kao što se zna, mnogi su se časopisi preselili na internet, nudeći ne samo uštedu korisniku već i neusporedivo brži pristup novim informacijama. Da se sve, ipak, ne može pripisati samo nedvojenom napretku, pokazuje i to što su zemlje s tzv. znanstvene periferije,²⁴ u koje treba uvrstiti i Hrvatsku, prošle dug put afirmacije znanstvene književnosti na narodnom jeziku, da bi ga, krajem 20. stoljeća, dobrovoljno zamijenile stranim (engleskim) jezikom. No to je sentimentalni danak u taštini kojoj u pragmatičnoj znanosti ionako nema mjesta.

ZAHVALNICE

Na pomoći u prikupljanju literature i korisnim savjetima, autor zahvaljuje prim. dr. Vladimiru Dugačkom, doc. dr. sc. Stelli Fatović-Ferenčić i prof. dr. sc. Anti Škrobonji.

LITERATURA

1. Ackerknecht EH. Geschichte der Medizin, 7. izd. Stuttgart: Ferdinand Enke, 1992:20.
2. Eckart W. Geschichte der Medizin. Berlin: Springer, 1990:28.
3. Škrobonja A, Muzur A, Rotschild V. Povijest medicine za praktičare. Rijeka: Adamić, 2003:52.
4. Jetter D. Geschichte der Medizin. Stuttgart: Georg Thieme, 1992:139.
5. Glesinger L. Časopisi, medicinski. U: Medicinska enciklopedija, ur. Šerčer A. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1958:667-72.
6. Laboulbène M. Histoire du journalisme médical, 1679-1880. Gazette des hôpitaux 1880;133:134-7.
7. Sudhoff K. Das medizinische Zeitschriftenwesen in Deutschland bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts. Münch med Wochenschrift 1903;50:455-63.
8. Garrison B. The medical and scientific periodicals of the 17th and 18th centuries. Bull Inst Hist Med 1934;2:285-343.
9. Kahn RJ, Kahn PG. The Medical Repository – the first US medical journal (1797-1824). New Eng J Med 1997;337:1926-30.
10. Reyes H, Kauffmann R, Andresen M. One hundred and twenty-five years of continuous publication. Riv med Chile 1997;125:133-4.
11. Goic A. Revista medica de Chile: A long and beautiful educational task. Rev med Chile 1997;125:755-7.
12. Grmek MD. Hrvatska medicinska bibliografija. Knjiga 1. Zagreb: JAZU 1955:14-5.
13. Fatović-Ferenčić S. The oldest Croatin medical journal. Croat Med J 2002;43:356-8.
14. Dugački V. Hrvatski prvenci o naravi i zdravlju – naš najstariji zdravstveni časopis. Liječ vjes 1977;99:94-6.
15. Dugački V. Društvo slavonskih liječnika u Osijeku i njegov časopis. Liječ vjes 1977;99:511-6.
16. Dugački V. Počeci medicinske periodike u Hrvatskoj. U: Zbornik radova Trećeg simpozija iz povijesti znanosti "Prirodne znanosti i njihove primjene krajem 19. i početkom 20. stoljeća u Hrvatskoj", ur. Dugački V. Zagreb: JAZU 1981:115-23.
17. Čačković M. Pedeset godišta "Liječničkog vjesnika". Liječ vjes 1928;50:1527-71.
18. Forenbacher I. Osamdeset godina "Liječničkog vjesnika". Liječ vjes 1958;80:627-34.
19. Belicza B. Liječnička udruženja i razvoj medicinske periodike s posebnim osvrtom na "Liječnički vjesnik", glasilo Zbora liječnika Hrvatske (1877-1977). Saopćenja 1978;21:133-56.
20. Zupanič Slavec Z. Iz rok v roke, iz roda v rod. Ljubljana: Medicinska fakulteta, Institut za zgodovino medicine 2001:81.
21. Marušić M, Marušić A. Good editorial practice: editors as educators. Croat Med J 2001;42:113-20.
22. Marušić A, Mišak A, Kljaković-Gašpić M, Marušić M. Educatione ad Excelentiam – Ten years of the Croatian Medical Journal. Croat Med J 2002;43:1-7.
23. Mišak A, Petrak J, Pečina M. Scientific biomedical journals in Croatia. Croat Med J 2002;43:8-15.
24. Rabkin YM, Inhaber H. Science on the periphery: a citation study of three developed countries. Scientometrics 1979;1:261-74.